

УДК 78.083+781.6

Володимир САЛІЙ,
м. Дрогобич**ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ МУЗИКИ
У ВИКОНАВСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

В статті розглядається сутність художнього образу музики у контексті виконавської інтерпретації. Визначено основні структурні компоненти художнього образу та особливості їх реалізації у музично-виконавській діяльності. Подано характеристики виконавської інтерпретації художніх образів музики. Розглянуто структуру виконавської інтерпретації. Визначено етапи виконавської інтерпретації у співвідношенні зі структурними компонентами художнього образу.

Ключові слова: художній образ, музичне мистецтво, музично-виконавська діяльність, виконавська інтерпретація.

Saliy V. The music art image in performance interpretation. The music art image essence in the performance interpretation context is examined in the article. The image basic structural components and their realization features in musically performance activity are certain. The descriptions of music images performance interpretation are given. The performance interpretation structure is considered. Certainly The performance interpretation stages in correlation with the image structural components are determined.

Key words: art image, musical art, musically performance activity, performance interpretation.

Салій В. Художественный образ музыки в исполнительской интерпретации. В статье рассматривается сущность художественного образа музыки в контексте исполнительской интерпретации. Определены основные структурные компоненты художественного образа и особенности их реализации в музыкально-исполнительской деятельности. Представлена характеристика исполнительской интерпретации художественных образов музыки. Рассмотрена структура исполнительской интерпретации. Определены этапы исполнительской интерпретации соответственно структурным компонентам художественного образа.

Ключевые слова: художественный образ, музыкальное искусство, музыкально-исполнительская деятельность, исполнительская интерпретация.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Художній образ є однією з найважливіших та найбільш складних категорій мистецтва. Саме художній образ пояснює специфіку мистецтва як художньої, естетичної й культурологічної діяльності, водночас, вбираючи неповторність вираження у кожному з його видів. Про складність та багатовимірність категорії «художній образ» свідчить неоднозначність підходів науковців різних галузей наук (філософії, естетики, мистецтвознавства, психології, педагогіки,) до його тлумачення. Функціональний аналіз художнього образу забезпечує розгляд досліджуваного феномена як багатогранного явища, що відбиває соціокультурний, історичний та, духовний досвід людства і забезпечує активність особистості в естетичному сприйнятті та перетворенні духовних цінностей.

За висновками багатьох дослідників у галузі мистецтвознавства, культурології, педагогіки (С. Безклубенко, М. Бровко, Б. Галеев, Г. Гачев, М. Каган, Л. Левчук, С. Раппопорт, Л. Мізіна [9], О. Опанасюк, Л. Столович та ін.), саме художній образ пояснює

Салій В. Художній образ музики у виконавській інтерпретації

специфіку мистецтва як художньої, естетичної й культурологічної діяльності, водночас, вбираючи неповторність вираження у кожному з його видів. Художній образ, як складний багатогранний феномен пізнання та відображення дійсності у предметно-чуттєвій формі мистецтва, є концентрацією духовно-практичного досвіду людини, що реалізується у процесі творчості засобами семантики мистецтва та у співтворчості його сприйняття та відтворення.

Звісно, кожен вид мистецтва оперує специфічними засобами створення художнього образу: слово, рух і пластика, колір та перспектива, звук та ритм тощо. Художній образ у мистецтві музики є одним із найбільш складних понять для визначення, оскільки він позбавлений предметності, будь-якої наочної конкретності, втілюючи, переважно емоційну інформацію та виражаючи естетичні переживання, настрої і почуття. Музика не має можливостей слова, не може показати зримий обрис будь-якого предмета чи явища. Головним виражальним засобом музики є звук, що включений до особливої системи ладових (висотно-функціональних) та метроритмічних (часових) співвідношень. Та саме завдяки звуковим комплексам, побудованим особливим чином, художній образ музичного твору здатний відтворити реальну тривалість і силу естетичного переживання, динаміку мислення і емоційного злету людської душі з такою безпосередністю і конкретністю, які недоступні жодному іншому виду мистецтва. Тож, художній образ музики є особливим пізнанням та віддзеркаленням дійсності у *звуковому матеріалі* і його існування забезпечується мистецтвом *виконання* музики.

Особливості художнього образу музики та його відтворення у виконавському мистецтві розглядали у своїх дослідженнях Є. Гуренко [2], В. Москаленко [9], М. Крицький [6], С. Фейнберг та ін. Авторі наголошують, що існування художнього образу музики обумовлюється, перш за все, етапами його створення митцем, втілення у реальному звучанні виконавцем, а також післядії образу на свідомість реципієнта. Цей складний комплекс існування художнього образу музики уможливується у триаді «автор – виконавець – слухач», де важливе значення має реальна звукова реалізація авторського задуму – *виконавська інтерпретація*.

В численних працях з музикознавства та музичної педагогіки авторами (Є. Гуренко [2], Л. Казанцева, Н. Корихалова [4], М. Крицький [6], С. Мальцев, О. Маркова [8], В. Москаленко [10], О. Рудницька [12], Г. Саїк та ін.) наголошується, що саме існування художнього образу музики, можливе лише завдяки звуковому відтворенню його сутності виконавцем, тобто виконавської інтерпретації. За словами Є. Гуренко, виконавська інтерпретація є «центральною поняттям виконавського мистецтва, його визначальною характеристикою» [2, 73]. Феномен виконавської інтерпретації можна розглядати як відносно самостійну творчу діяльність, художня сторона якої проявляється у формі співтворчості композитора та виконавця.

Мета статті – визначити особливості виконавської інтерпретації художніх образів музики, окреслити етапи виконавської інтерпретації у співвідношенні зі структурними компонентами художнього образу.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлюючи, що саме виконавська інтерпретація має ключове значення для звукової реалізації художніх образів музики, додамо пояснення щодо походження, сутності та змісту означеного феномена. Розуміння значення терміну «інтерпретація» походить від латинського перекладу слова *interpretatio* – опис, пояснення, тлумачення. У сучасній довідковій літературі з української мови даються такі пояснення дефініції «інтерпретація»: «роз'яснення, тлумачення, розкриття змісту будь-чого»; «розкриття змісту чого-небудь, пояснення, витлумачення»;

«дослідницька діяльність, що пов'язана з тлумаченням змістової, смислової сторони твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення з цілісністю вищого порядку» [13, 794]. У мистецькій довідковій літературі термін «інтерпретація» тлумачиться як «творче виконання художнього твору, розкриття його змісту залежно від індивідуальності актора, музиканта, режисера», «необхідний елемент процесу художньої творчості та сприймання творів мистецтва» [11, 114], «процес звукової реалізації нотного тексту» [11, 214].

До визначення сутності поняття «виконавська інтерпретація» звертаються науковці різних галузей наук (мистецтвознавства, музичної педагогіки та психології) і пояснюють значення даного феномена з різних точок зору:

- як художнє тлумачення виконавцем авторської інформації, яке зумовлює діалектичну єдність об'єктивного і суб'єктивного, виражене у вигляді особистісного ставлення до твору, що виконується (В. Белікова);
- як індивідуально-образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеально-уявного бачення предмета трактування (Г. Саїк);
- як виконавську концепцію стосовно таких виражальних засобів як темп, динаміка, артикуляція, фразування, акцентування (С. Мальцев);
- як необхідний елемент процесу художньої творчості, сприйняття мистецтва; суттєва характеристика виконавської майстерності (О. Рудницька);
- як процес, що є похідним від двох факторів: виконавець як суб'єкт та об'єктивні умови (музичні інструменти, зміни основних тенденцій виконавського мистецтва, традиційні форми суспільного музикування) і визначає кінцевий результат – створення виконавського тлумачення, яке втілюється в ряді конкретних одноразових виконань (Н. Корихалова);
- як активний творчий процес, в якому воля композитора повинна стати власною волею інтерпретатора (С. Фейнберг);
- як складний процес, в основі якого лежить розуміння композиторського задуму в ході осягнення нотного тексту та авторського трактування музичного образу твору (М. Корноухов);
- як художньо-звукова реалізація музичного тексту в процесі виконання, яка залежить від задуму автора та його індивідуальних особливостей, принципів школи або напрямку, до яких належить виконавець (Ю. Юцевич);
- як індивідуальне бачення предмета інтерпретації, особистісне ставлення до нього; як результат осягнення предмета тлумачення, що реалізований або який може бути реалізований у матеріалізованій формі специфічними виконавськими засобами виразності (В. Крицький).

Дослідник В. Крицький зауважує, що формування виконавської інтерпретації відбувається в свідомості інтерпретатора як ідеальне утворення у вигляді розуміння предмету інтерпретації, а вже потім реалізується, чи може бути реалізованим у виконанні або якійсь іншій формі [6]. Тобто, здійснення інтерпретації – це, насамперед, розуміння змістовної сутності художнього образу музичного твору та втілення його розуміння у виконанні. Тож, головним завданням виконавця є інтерпретація художнього образу, оскільки саме в ньому сконцентровані зміст та ідея музичного твору.

Узагальнення діалектичного простору розгортання художнього образу музики представимо у трьох фазах його існування, а саме: «образ-задум», «образ-знак», «образ-дія», що відтворюють етапи створення образу митцем та втілення у реальному звучанні

Салій В. Художній образ музики у виконавській інтерпретації

виконавцем. Усі ці складові становлять нерозривний процес, цілісність художнього образу у співтворчості композитора і виконавця.

Означені фази існування художнього образу музики визначають *етапи* виконавської інтерпретації, передбачаючи послідовність звернення виконавця до кожної із фаз для забезпечення повноти відтворення художнього змісту твору, а саме:

- усвідомлення і оформлення художнього задуму автора («образ-задум»);
- реалізація задуму у конкретному творі шляхом творчого відбору виражальних засобів музики та сприйняття музичного образу реципієнтом за орієнтирами митця, шляхом репродукування творчого процесу («образ-знак»);
- осмислення образу і творче втілення його у виконавській діяльності, естетичне перетворення, конверсія образу в мисленні, життєдіяльності, зокрема творчій («образ-дія»).

Зазначимо, що створення митцем художнього образу музичного твору втілюється, передусім у перших двох фазах: «образ-задум» та «образ-знак». Фазу «образ-дія» забезпечує безпосередньо діяльність музиканта-виконавця. Однак, глибина і цілісність відтворення художнього образу у реальному звучанні вимагає співтворчості виконавця у всіх фазах, що обумовлюються етапами виконавської інтерпретації.

Переосмислення художнього образу інтерпретатором (часто неодноразове) може створити нову реальність. Означене дає можливість розглядати *структуру* виконавської інтерпретації у відповідності до компонентів музичного образу, а саме:

- усвідомлення та осмислення художнього задуму автора, повноту пізнання емоційних переживань митця (пізнавальний компонент);
- власне ставлення до художнього змісту музичного образу, його естетична оцінка (оцінювальний компонент);
- адекватність використання технічних засобів виконання, суб'єктивний емоційний відгук виконавця, рефлексивність осмислення власних переживань у співтворчості (творчий компонент).

Звісно, інтерпретація музичного твору залежить від індивідуальних особливостей виконавця, від його ідейно-художнього задуму відтворення художнього образу, від естетичних принципів школи або напрямків, до яких він належить, тощо.

Інтерпретація художніх образів музики неодмінно передбачає індивідуальний підхід до виконуваного музичного твору, активне ставлення до нього, наявність у виконавця власної творчої концепції втілення авторського задуму. Безумовно, виконавська інтерпретація спирається на відповідні знання та аналітичні навички виконавця, але передбачає і його розвинену інтуїцію, художнє чуття. Відповідно, основою виконавської інтерпретації є особистий виконавський образ музичного твору, що формується в уявленні інтерпретатора. У виконавській інтерпретації відтворюється цілісний процес вторинного творчого становлення музичної образності, результатом якого є втілення в живому звучанні одного з варіантів музичного твору.

Сучасними вченими відстоюється думка про двомірність структури виконавської інтерпретації. Інтерпретація трактується як своєрідний діалог інтерпретатора з автором, де має місце як об'єктивний, так і суб'єктивний аспект відтворення художнього образу. Свобода такого діалогу як «недовизначеність», «недоокресленість» тексту була поміченою ще Ф. Шеллінгом, пізніше – О. Потебнею та ін. Думки про діалогічність інтерпретації мистецтва набули високого обґрунтування у працях М. Бахтіна, М. Біблера, М. Столовича, активно продовжувалися О. Рудницькою, С. Мельничуком, Г. Шевченко, О. Щолоковою та ін. Так, М. Бахтін свого часу писав: «Чужі свідомості не можна спо-

стерігати, аналізувати, визначати як об'єкт, як речі – з ними можна тільки діалогічно спілкуватися. Думати про них – означає говорити з ними, інакше вони відразу ж повертаються до нас своїм об'єктивним боком: вони замовкають, закриваються і застигають у завершені об'єктивні образи» [1, 116].

Діалогічність художньої інтерпретації у раціональному поєднанні об'єктивного та суб'єктивного активно відстоювала О. Рудницька [12]. Згідно її переконань, «зіставлення художнього образу з власним досвідом проникає в духовний горизонт мистецького твору, осягає його світоглядний контекст» [12, 35].

Важливою ознакою виконавської інтерпретації є емоційність її вираження. Саме цей аспект якнайбільш вирізняє зміст інтерпретації художніх образів музики від інших видів мистецтв та галузей наук. За словами О. Рудницької, інтерпретація художніх образів музики «завершується ефектом емоційного «захоплення» виразною мовою твору, що позначається на діяльності сенсорних систем і режимі функціонування когнітивних процесів» [12, 35]. Це, на думку автора, підкреслює необхідність вивчення характеру взаємозв'язку між об'єктивними чинниками художнього сприйняття, адекватністю інтерпретації й особистісними якостями реципієнта, можливістю поєднання аналізу твору з урахуванням типологічних характеристик мистецької діяльності учасників художнього діалогу. Саме такий підхід характерний сучасним вимогам індивідуалізації навчання і виховання засобами мистецтва.

Тож, узагальнюючи висловлені думки, визначаємо такі головні ознаки виконавської інтерпретації художніх образів музики:

- глибоке розуміння авторського задуму, його світоглядних позицій;
- усвідомлення художньо-стильових особливостей написання музичного твору, культурно-історичних традицій та художнього напрямку, до якого належав автор;
- розуміння виконавських засобів відтворення музичного образу в реальному звучанні та досконале володіння виконавською технікою;
- індивідуально-особистісне переживання художнього образу виконуваного твору й власна художня концепція його звукового втілення.

Відтак, виконавська інтерпретація художніх образів базується на п'яти основних позиціях:

- інтерпретація – результат розумової діяльності, що реалізується в єдності емоційного і логічного;
- інтерпретація формується у процесі осягнення художнього твору і є результатом розуміння його;
- інтерпретація ґрунтується на діях розпізнавання художньо-сміслових елементів твору та їх осмислення;
- інтерпретація – реалізація дії під час художньо-сміслового аналізу як основного способу осягнення художньо-змістовної сутності музичного твору;
- інтерпретація – звукова реалізація художнього образу.

Висновки. Таким чином, художній образ музики вбирає у себе всі суперечності, багатство та складність творчого виконавського процесу. У складному процесі діалектичності існування художнього образу музики важлива роль належить виконавській інтерпретації, що забезпечує його реальне звучання. Багатогранність творчого процесу виконавської інтерпретації художніх образів музики потребує ґрунтовних досліджень за напрямками класифікації художніх образів, жанрових характеристик, індивідуалізації сприймання, що уможливило конкретизацію виконавських засобів їх відтворення та художнього осмислення музичних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
2. Гуренко Е. Исполнительское искусство: методологические проблемы / Е. Гуренко. – Новосибирск : Изд. НТК, 1985. – 88 с.
3. Казанцева Л. Основы теории музыкального содержания : учеб. пособие / Л. Казанцева. – Астрахань : ИПЦ Факел, 2001. – 368 с.
4. Корыхалова Н. Интерпретация музыки / Н. Корыхалова. – Л. : Музыка, 1979. – 208 с.
5. Корноухов М. Феномен исполнительской интерпретации в музыкально-педагогическом образовании : методологический аспект : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / М. Корноухов. – М., 2011. – 41 с.
6. Крицький В. Музично-виконавська інтерпретація : педагогічні проблеми музично-виконавської підготовки : [монографія] / В. Крицький. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 158 с.
7. Мазель Л. О природе и средствах музыки : теоретический очерк / Л. Мазель. – М. : Музыка, 1991. – 80 с.
8. Маркова О. До питань теорії виконавської інтерпретації / О. Маркова, Л. Смірнова // Музичне виконавство. – Наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського. – Вип. 1. – К. : 1999. – С. 126–134.
9. Мізіна Л. Естетична інтерпретація історії мистецтва : Сучасне бачення : [монографія] / Л. Мізіна. – Луганськ, 2006. – 200 с.
10. Москаленко В. Творческий аспект музыкальной интерпретации / В. Москаленко. – К. : Муз. Україна, 1994. – 205 с.
11. Музыкальный энциклопедический словарь / [ред. Г. Келдыш]. – М. : «Советская энциклопедия», 1990. – 671 с. – С. 608.
12. Рудницька О. Інтерпретація музики як педагогічна проблема / О. Рудницька // Дослідження проблем професійної підготовки учителя музики. – К. : КДПІ, 1981. – С. 91–101.
13. Новий тлумачний словник української мови / [укладачі: В. Яременко, О. Сліпущої]. – К. : Видавництво «АКОНІТ», 2008. – 928 с.

Статтю подано до редакції 22.05.2014 р.